

SHAXSLARDA KOGNITIV USLUBNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Inoyatova Mahina Erkin qizi

Toshkent davlat pedagogika universiteti doktoranti

mahinainoyatova@gmail.com

***Annotatsiya:** ushbu maqolada kognitiv uslubning psixologik xususiyatlari haqida soʻz boradi. Kognitiv uslubning turlari ochiqatlanadi. Shaxslararo muloqotda, ish faoliyatida, taʼlim olish jarayonida va shaxsiy rivojlanishda kognitiv uslublarning ahamiyati qay darajada sezilarli ekanligi, shaxsning kundalik hayotda duch keladigan masalalarga yechim topishida kognitiv uslublarning oʻrni muallif tomonidan tahlil qilingan.*

***Kalit soʻzlar:** kognitiv uslub, analitik va yaxlit fikrlovchilar, ogʻzaki va vizual oʻquvchilar, refleksiv va impulsiv qaror qabul qiluvchilar, maydonga bogʻliq va maydonga bogʻliq boʻlmagan shaxslar, konvergent va divergent fikrlovchilar.*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОГНИТИВНОГО СТИЛЯ ЛИЧНОСТЕЙ

Иноятова Махина Эркин кизи

Докторант Ташкентского государственного педагогического университета

mahinainoyatova@gmail.com

***Аннотация:** в данной статье речь пойдет о психологических особенностях и видах познавательного стиля. Автором проанализировано насколько значительна роль когнитивных стилей в межличностном общении, трудовой деятельности, процессе обучения и личностном развитии, роль когнитивных стилей в поиске решений проблем, с которыми сталкивается человек в повседневной жизни.*

Ключевые слова: когнитивный стиль, аналитическое и целостное мышление, вербальные и визуальные учащиеся, рефлексивные и импульсивные, полезависимые и полenezависимые, конвергентное и дивергентное мышление.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE COGNITIVE STYLE OF INDIVIDUALS

Inoyatova Mahina Erkin qizi

PhD student, Tashkent State Pedagogical University

mahinainoyatova@gmail.com

Annotation: this article will talk about the psychological characteristics of cognitive style. Types of cognitive style are revealed. The importance of cognitive styles in interpersonal communication, work activities, educational process and personal development is significant, the role of cognitive styles in finding solutions to issues that an individual faces in everyday life has been analyzed by the author.

Keywords: cognitive style, analytical and holistic thinkers, verbal and visual learners, reflective and impulsive decision makers, field-dependent and non-field-dependent individuals, convergent and divergent thinkers.

Kognitiv uslub shaxslarning ma'lumotni idrok etish, qayta ishlash va tartibga solishning o'ziga xos usulini anglatadi. Bu bizning fikrlashimiz, o'rganishimiz, muammolarni hal qilishimiz va atrofimizdagi dunyo bilan o'zaro munosabatimizga ta'sir qiluvchi inson idrokining asosiy jihati. Aql-idrok yoki shaxsiyatdan farqli o'laroq, kognitiv uslub bizning fikrimizga emas, balki qanday fikrlashimizga bog'liq. Bu bizning afzalliklarimizni, qaror qabul qilish jarayonlarini va hatto ijodimizni shakllantiradi. Kognitiv uslublarni tushunish

individual farqlar haqida qimmatli tushunchalarni berishi, muloqot, ta'lim va jamoaviy ishni yaxshilashga yordam beradi.

Kognitiv uslublar bu odamlarning vazifalarga qanday yondashishi, ma'lumotlarni qayta ishlashi va qaror qabul qilishiga ta'sir qiluvchi barqaror fikrlash shakllari. Ular ko'pincha analitik va intuitiv fikrlash yoki og'zaki va vizual ishlov berish kabi qarama-qarshi ikkita tendensiya o'rtasidagi doimiylik sifatida tavsiflanadi. Ushbu uslublar tabiatan yaxshi yoki yomon emas; aksincha, ular dunyo bilan aloqa qilishning turli usullarini aks ettiradi.

Kognitiv tuzilmalarning tuzilishi turli xil elementlar va amalga oshirish darajalarining iyerarxiyasi bilan tavsiflanadi. Ularning harakat natijalari idrok, fikrlash, nutqda aqliy faoliyatning turli sohalarining xususiyatlarida, bilim va ko'nikmalarning miqdori va ravshanligida, xotira xatti-harakatlarining mustaqilligida namoyon bo'ladi [1].

Kognitiv uslub ko'pincha "o'rganish uslubi" atamasi ostiga kiritiladi, ammo konstruksiya sifatida u o'rganish uslubiga qaraganda ancha keng tarqalgan, barqaror va chuqur o'rin olgan [2].

Kognitiv uslubning eng taniqli o'lchovlariga quyidagilar kiradi:

Analitik va yaxlit fikrlovchilar. Analitik fikrlovchilar muammolarni kichikroq qismlarga ajratib, tafsilotlarga e'tibor berishadi, yaxlit fikrlovchilar esa "katta rasm" ni ko'rishadi va elementlar o'rtasidagi munosabatlarga e'tibor berishadi.

Og'zaki va vizual o'quvchilar. Og'zaki o'quvchilar ma'lumotni yozma yoki og'zaki so'zlar orqali qayta ishlashni afzal ko'rishadi, vizual o'quvchilar esa tasvirlar, diagrammalar va fazoviy tasvirlarga tayanadilar.

Reflektiv va impulsiv qaror qabul qiluvchilar. Reflektiv shaxslar variantlarni ko'rib chiqish, ijobiy va salbiy tomonlarini taroziga tortish uchun vaqt ajratadilar, impulsiv shaxslar esa sezgi yoki darhol taassurotlar asosida tezkor qarorlar qabul qilishadi.

Maydonga bog'liq va maydonga bog'liq emas shaxslar. Maydonga bog'liq bo'lgan shaxslarga atrof-muhit va kontekst ta'sir qiladi, maydonga bog'liq bo'lmagan shaxslar esa tafsilotlarni kengroq kontekstdan ajratib, aniq elementlarga e'tibor qaratishlari mumkin.

Konvergent va divergent fikrlovchilar. Konvergent fikrlovchilar muammoning yagona, to'g'ri yechimini topishda ustun bo'lishadi, divergent mutafakkirlar esa bir nechta ijodiy yechimlarni yaratadilar.

Kognitiv uslublar ta'lim va kasbiy sharoitlarda muhim rol o'ynaydi. Masalan, sinfda vizual o'quvchi ma'ruzaga asoslangan o'qitish usuli bilan kurashishi mumkin, ammo ma'lumotlar diagrammalar yoki videolar orqali taqdim etilganda ustunlik qiladi. Xuddi shunday, analitik mutafakkir tuzilgan, tafsilotlarga yo'naltirilgan vazifalarda rivojlanishi mumkin, yaxlit mutafakkir esa ochiq, ijodiy loyihalarda yaxshiroq ishlashi mumkin.

Muammolarni hal qilishda kognitiv uslublar shaxslarning muammolarga qanday yondashishiga ta'sir qiladi. Analitik fikrlovchilar mantiqiy fikrlash va bosqichma-bosqich jarayonlardan foydalanishlari mumkin, intuitiv fikrlovchilar esa ichki tuyg'ulariga yoki naqsh (figura)ni aniqlashga tayanishi mumkin. Ikkala yondashuv ham samarali, ammo ular turli natijalar yoki yechimlarga olib kelishi mumkin.

Kognitiv uslublarni tushunish hamkorlik muhitida ayniqsa muhimdir. Turli xil kognitiv uslublarga ega bo'lgan shaxslardan tashkil topgan jamoalar murakkab muammolarni yanada samarali hal qilish uchun o'zlarining noyob kuchli tomonlaridan foydalanishlari mumkin. Masalan, analitik va yaxlit mutafakkirlarga ega bo'lgan jamoa tafsilotlarni o'rganib, e'tiborni kengroq istiqbolli masalalarga qaratib, yanada keng qamrovli yechimlarni o'rta tashlaydilar. Biroq, kognitiv uslubdagi farqlar ham tushunmovchiliklarga yoki nizolarga olib kelishi mumkin. Misol uchun, reflektiv qaror qabul qiluvchi tanlov qilish uchun juda uzoq vaqt talab qilib, impulsiv hamkasbini xafa qilishi mumkin. Ushbu farqlarni tan olish va hurmat qilish orqali jamoalar aloqa va hamkorlikni nafaqat yaxshilaydilar balki yuksak natijalarni ham ko'rsata oladilar.

Kognitiv uslublar o'zgarishi mumkinmi degan savol tug'ilishi tabiiy. Kognitiv uslublar nisbatan barqaror bo'lsa-da, ular sobit emas. Tajribalar, ta'lim va treninglar odamlarning ma'lumotni qanday ishlashiga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, tabiiy ravishda og'zaki o'quvchi bo'lgan kishi amaliyot orqali vizual ishlov berish ko'nikmalarini rivojlantirishi mumkin. Xuddi shunday, muammolarni hal qilishning turli yondashuvlariga ta'sir qilish odamlarning fikrlashlarida moslashuvchan bo'lishiga yordam beradi.

Kognitiv uslublarning ta'limda, ish joyida, shaxsiy rivojlanishda va munozarali vaziyatlarda amaliy qo'llanilishi ahamiyati:

O'qituvchilar o'zlarining o'qitish usullarini turli xil bilim uslublariga moslashtirishi mumkin, bu esa barcha talabalarning samarali o'rganish imkoniyatiga ega bo'lishini ta'minlaydi. Masalan, vizual va og'zaki elementlarni darslarga kiritish o'quvchilarning keng doirasini jalb qilishi mumkin.

Ish beruvchilar turli xil bilim uslublariga mos keladigan o'quv dasturlarini ishlab chiqishlari, xodimlarga yangi ko'nikmalarni rivojlantirishga va turli vazifalarga moslashishga yordam berishlari mumkin.

Shaxsning eng muhim xususiyatli jihatlaridan biri – bu uning individualligidadir [3]. Shaxs o'zining bilim uslubini tushunishi o'zining kuchli tomonlarini va o'sish sohalarini aniqlashga yordam beradi. Misol uchun, agar shaxs impulsiv qaror qabul qiluvchi bo'lishga moyil bo'lsa, ko'proq reflektiv odatlarni rivojlantirish ustida ishlashi muhim.

Kognitiv uslubdagi farqlarni tan olish hamdardlik va tushunishni rivojlantirish orqali nizolarni hal qilishga yordam beradi. Masalan, konvergent hamkasb o'zining divergent hamkasbiga yon bossa, masalalarga ijobiy yechimlar ham paydo bo'ladi

Xulosa o'rnida aytadigan bo'lsak, kognitiv psixologiya, albatta, yo'q joydan paydo bo'lmagan va ko'p asoslarga ega bo'lgan [4]. Kognitiv psixologiya tafakkurga ega ongni ilmiy tadqiq qiladi [5], kognitiv uslublar esa bu bizning fikrlashimiz, o'rganishimiz va dunyo bilan o'zaro munosabatimizni shakllantiradigan inson idrokining ajoyib jihatidir. Ushbu farqlarni tushunish va qadrlash orqali biz shaxsiy va professional hayotimizni yaxshilashimiz mumkin. Sinfda, ish joyida yoki kundalik o'zaro munosabatlarda bo'lsin, turli xil kognitiv uslublarning qiymatini tan olish yanada samarali muloqot, hamkorlik va muammolarni hal qilishga olib kelishi mumkin. Oxir oqibat, kognitiv xilma-xillikni qabul qilish bizga inson ijodkorligi va innovatsion to'liq salohiyatini ochishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Кумейкина О.В, Развитие когнитивных структур личности в условиях различного образа жизни, Cyberleninka.ru, 2006 г, 2 ст.
2. Richard J; Riding and Eugene Sadler-Smith, Cognitive style and learning strategies: some implications for training design, International journal of training and development, 1997, 204.
3. E.G'.G'oziyev, Umumiy psixologiya, NMIU, 2008, 64-b.
4. Robert Solso, Kognitivnaya psixologiya, Piter, 2006 y., 21.
5. Гершкович В. А; Фаликман М. В, Когнитивная психология в поисках себя, 2018. Т. 5. № 4. С. 29.